

Vili Vuk

Maribor

LITERARNOST SCENARIJEV

Otroški in mladinski televizijski program, ki ga realizira ljubljanska televizija, bi seveda zaslužil daljšo študijo. Pri tem bi bilo vredno opozoriti, da bi taka študija, če bi do nje kdaj prišlo, terjala tudi natančnejše primerjave med otroškimi in mladinskimi oddajami drugih jugoslovanskih televizij. Take primerjave bi prišle prav pri temeljitejši obravnavi ljubljanskega televizijskega deleža na otroškem in mladinskem področju, kajti — če bi sklepali brez zanesljivejših podatkov in dokončnejših ugotovitev — ljubljanski tovrstni program pomeni prav gotovo kar krepak zaostanek za stanjem in dosežki v drugih jugoslovanskih televizijah. Če bi mimogrede omenili vzrok za tako površno ugotavljanje, velja reči, da se kaže na primer v okviru festivalov jugoslovanske televizije, kjer se republiški in pokrajinski studii predstavljajo tudi z otroškimi in mladinskimi oddajami. Na festivalih pa se čisto jasno kaže bornost ljubljanskih otroških sporedov, saj nimajo nikakršne zrele in zaokrožene podobe, prav tako pa ne predvajalne rednosti, četudi je za otroke in mladino vsak dan nekaj na sporedu; toda to je premalo, da bi mladi gledalci mogli pričakujoče slediti svojemu televizijskemu sporedu — in da bi ta spored imel zaradi svoje učinkovitosti ter dramaturške popolnosti tudi kakšen kulturni uspeh.

V prejšnji številki naše revije smo ob televizijski lutkovni nadaljevanki Zverinice iz Režije govorili o literarnih osnovah mladinskih televizijskih oddaj in pa o informativnosti, ki jo televizija pri takem načinu dela opravlja pravzaprav za področje književnosti. Torej bi rekli, da televizija s svojimi oddajami zbližuje otoka in knjigo, kar seveda ni slabo, vendarle pa ob tem mora nastati vprašanje, ali je to glede na medialnost televizije in glede na njeno vizualno funkcijo tudi edino pametno in edino veljavno. Najnovejši primeri otroških in mladinskih programov na ljubljanski televiziji namreč še kar naprej kažejo težnjo po nepopustljivem opiranju televizijske ustvarjalnosti na mladinsko književnost. V kratkih časovnih zaporedjih smo gledali kar troje otroških ali mladinskih televizijskih nadaljevanek, ki so prav vse nastale po literarnih delih. Tu gre za nadaljevanke Udarne brigada (po istoimenski Ingoličevi pripovedi režiral Matija Milčinski), Moj prijatelj Piki Jakob (po Koviču režiral Marjan Ciglič) in Kosovirja na leteči žlici (po Svetlani Makarovič režiral Igor Prah).

Ob presenetljivi ali presenetljivo pogosti osnovi televizije (podobno je pri filmu) v književnosti gre tudi za razmišljanje o razmerjih med knjižno in televizijsko obliko posameznega dela, četudi v televizijski ali filmski ustvarjalnosti do takih vprašanj in misli ne bi smelo prihajati. Ekranizacija kakršne-

gakoli literarnega dela ne izsiljuje vprašanja o literarni predlogi, ker sta bodisi film, bodisi televizija s svojimi izrazili in s svojo dramaturgijo ustvarila povsem samostojno, od literature gotovo neodvisno delo. O Udarne brigadi, če jo omenimo za primer, bi se torej veljalo pogovarjati zgolj s stališča televizije, medtem ko bi Ingoličeva mladinska proza z istim naslovom morala v tem primeru ostati čisto ob strani.

Vendar pa tako ostre meje ni mogoče postavljati in jo kritiki ali publicisti tudi redko postavljajo. Vprašanje je, zakaj je temu tako? Ali je vizualna kultura v tem hipu še premlada, da bi mogla doseči svojo popolno neodvisnost od klasične kulture, v kateri dajemo v naši zvezi pač določeno prednost književnosti? Ali pa je moč književnosti tako prodorna, da se film ali televizija kljub svoji jasni in samostojni zgradbi in kljub svojemu specifičnemu jeziku ne moreta v razumevanju gledalca ustaliti kot povsem avtohtona kulturna medija? Ali pa gre, preprosto, za nujne primerjave med literaturo in televizijo (ali filmom), če je televizija za svoj program segla na področje književnosti?

Odgovori so lahko mnogoteri in jih tokrat ne bi iskali. Pač pa se je treba zaustaviti ob tako imenovani literarnosti scenarijev, saj naštetih trije primeri iz ljubljanskega mladinskega TV sporeda kažejo in povsem jasno opozarjajo na to razmerje. Literarnost televizijskih scenarijev, kot jo ugotavljamo ob omenjenih nadaljevanjih, brez dvoma ni ničesar drugega, kot opozorilo, da je televizijska umetniška ustvarjalnost za otroke neizvirna in nesposobna, da bi dosegla kakšen uspeh na svojem, to pomeni televizijskem področju. Udarne brigada, Moj prijatelj Piki Jakob in Kosovirji so sestavina mladinske književnosti, kulturna ali duhovna aktivnost teh del je že izpričana pri številnih navdušenih mladih bralcih. Potemtakem so vsa tri dela natančno in globlje znana med bralci, ki so seveda (ali pa najbrž) tudi vneti gledalci televizije.

Ko torej pride do ekranizacije takih del, ponudimo mladinskemu gledalskemu avditoriju nekaj, kar je že znano. Tu je televizija storila le toliko, da je s svojo tehniko oziroma s sposobnostjo svoje elektronike literaturo uprizorila oziroma da je prej spodbudila literarnost svojih scenarijev. Literarnost scenarijev, to je treba pojasniti, pojmujemo v smislu pobude, torej tako, da je scenarij spodbujen z literaturo, ne pa v smislu literarne vrste scenarija, torej kot prozno zvrst, ki seveda mora imeti literarno naličje.

Pravzaprav bi morali biti še natančnejši in reči, da televizija z obliko, v kakršni je ponudila troje literarnih del, ni dosegla ničesar, kajti v nekaterih primerih je televizijsko uprizorjanje literature vendarle smiselno in učinkovito. Seveda pa v tem primeru, to je bilo že zapisano, ne bi silili v razmišljanje o literaturi, temveč bi mirne duše ostali izključno pri televizijski izvedbi.

V vseh treh primerih (Udarne brigada, Moj prijatelj Piki Jakob in Kosovirja na leteči žlici) so se televizijski avtorji odločili za obliko nadaljevanke. Glavna zmeta ali glavna težava je najbrž prav v tem, kajti zaključene literarne enote so se v televizijskem primeru razdrobile, tako da je mlademu gledalcu bilo najbrž silno težko slediti dogodkom v vsaki od omenjenih treh nadaljevanj. Najbolj tipična primera za tovrstno težavo sta nadaljevanji Udarne brigada in Kosovirja na leteči žlici. Od nadaljevanja do nadaljevanja so mladi gledalci morali preživeti teden dni. To je prevelik presledek, da bi Udarne brigadi ali Kosovirjema bilo mogoče slediti z želenim zanimanjem in da bi pričakovali zelene uspehe. Pri takem »doziranju« televizija gotovo pasivizira gledalca in ga postavlja v nedoločen položaj, kjer se izgubi v nezaključenosti posameznega nadaljevanja. Pri tem je televizija dejansko kruta in bi morala

kloniti pred literaturo, ki take odnose in probleme preprečuje. Knjigo je namreč mogoče vzeti v roko vsak hip, jo brati določen čas, prihodnost dogajanja pa je mogoče navsezadnje tudi odkriti z diagonalnim branjem naslednjih strani.

Televizija, če gre za nadaljevanko, tega ne omogoča in ustvarja nedopustno praznino. Ingoličeva Udarne brigada je kot književnost pristno in pritegljivo delo, v kateri so dimenzije pravljčnosti bralcu vsak hip jasne in dostopne. V televizijski izvedbi se je pa ta za gledalca dovolj pomembna jasnost izgubila, tako da že v prvem nadaljevanju spred televizijskega zaslona ni bilo mogoče oditi brez zmedenosti in brez čudnih občutkov. Skalile so namreč — že na samem začetku — meje med Ingoličevo pripovedjo o Borčiju, ki je moral s starši v Srbijo, kamor jih je pregnala vojna, in pa med pravljico, ki jo pisatelj pripoveduje Borčiju in v kateri napoveduje pohod Borčijevega igralca. Rekli bi, da gledalec ob gledanju Udarne brigade ni mogel biti zadovoljen, ker so nadaljevanja onemogočala celovitost prikaza, ki je pa pri mladem gledalcu najbrž silno pomembna.

Podobno, če ne celo hujše, se je dogajalo z nadaljevanko Kosovirja na letišči žlici. Fantastičnost in poetičnost besed Svetlane Makarovič sta v literaturi nespodbirni, to pomeni, da pri mladih bralcih temeljito zaležeta. V televizijski nadaljevalki pa sta se Kosovirja spremenila v dokaj pasivni figuri, ki sta morebiti šarmirali le v svojem skrbno urejenem televizijskem prostoru, kakšnega podteksta ali kakšnega sporočila pa mlademu gledalcu nista prinesla. To je bila predvsem tiha, dokaj nepomembna oddaja, če mislimo na njeno besedno ali dialoško mikavnost in če odštejemo nekatere izvedbene rešitve, ki pa so mogle priti do zadovoljivega izraza le pri otrocih, ki so Kosovirja lahko gledali v barvah. Predvsem so bila posamezna nadaljevanja prekratka, da bi gledalstvo burila in pritegovala.

Nekoliko drugače je bilo z nadaljevanko Moj prijatelj Piki Jakob. Nadaljevanka se je iztekla v logičnem in povezanem zaporedju, ki pa jo je omogočala realnost pripovedi Kajetana Koviča, tako da so otroci ob gledanju posameznih nadaljevanj vendarle lahko bili vsaj delno potešeni.

Literarnost scenarijev zato televiziji ni v prid. Z baziranjem v književnosti ne bo izoblikovala svojih posebnosti, prav tako pa ne bo zadovoljivo spopolnila otroškega in mladinskega programa oziroma repertoarja. Televizija bi morala pogosto in pogumno oblikovati svoj, seveda izrazito televizijski otroški in mladinski program. Scenariji za take oddaje bi morali nastajati zunaj književnosti, televizija pa v okviru mladinskih oddaj ne bi smela pozabljati tudi na to vrsto klasične kulture. Književnost bi morala biti na televiziji prisotna, vendar ne toliko v ekranizacijah kot v obliki dovolj prikupnih informacij.

SUMMARY

The television children program should be treated with a study in details. It is our review which task is to deal with this problem, because the majority of children transmissions on Ljubljana television program are taken off the juvenile literature. The paper deals with the problem concerning three children television series. It states that literary works are still the main starting-point for children television program. The transmissions presenting something specifically televisionary to a child spectator are still very few which means that, although the epoch of television, literature is prevailing. Strictly speaking, television doesn't give anything of its own but it mediates literature only. The question is how this literature is presented on television media. The paper also deals with this problem.